

Beyhekim Mescidi Mozaik Çini Mihrabının Var Olan Ahşap Mihrap İle Karşılaştırılması

Melike ÖZÇETİN

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları, Konya, Türkiye

ORCID: orcid.org/0000-0002-1572-7873, Email: melikeozcetin96@gmail.com

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 24/10/2022

Kabul: 08/12/2022

Yayın: 30/12/2022

Anahtar Kelimeler:

Anadolu Selçuklu,
Beyhekim,
Mozaik Çini,
Mihrap,
Restorasyon

Konya'da Anadolu Selçuklu döneminde yapılmış birçok mimari yapı yer almaktadır. Anadolu Selçuklu dönemi denildiğinde akla dönemin özelliklerini yansıtacak birçok özellik gelmektedir. Mozaik çini tekniğinde yapılmış zengin işçilikleri olan mihraplar bunlardan bir tanesidir. Beyhekim Mescidi ve Türbesi de bu dönemde yapılmış ve mozaik çini mihrabı olan bir yapıdır. Ancak Beyhekim Mescidi ve Türbesinin mihrabı onarım bahanesi ile kaçırılmıştır.

Kaçırılan mihrap şuanda Almanya İslami Eserler Müzesinde sergilenmektedir. İslami Eserler Müzesi, Bergama (Pergamon) Müzesinde bulunur ve Berlin Devlet Müzelerinin (Staatliche Museen) bir parçasıdır. Beyhekim mescidinde yer alan mihrabın kaçırılması sonucunda yeni restorasyon çalışmaları yapılmıştır. Yapılan restorasyonlar ile birlikte kaçırılan mihrap yerine ahşap mihrap eklenmiştir. Eklenen mihrap tek parça halindedir. Bergama Müzesinde yer alan mihrap ise mozaik çini tekniğinde yapılmıştır ve tekli karolar halindedir.

Ahşap mihrap tasarım açısından kaçırılan mozaik çini mihraba benzemektedir. Ancak teknik açıdan ve işçilik açısından farklılıkları gözle görülür derecede bellidir. Çalışma kapsamında mihrapların tezyini özellikleri, kullanılan malzemeleri, işçilikleri ve tasarım farklılıkları karşılaştırılmıştır. Ayrıca restorasyon ile eklenen ahşap mihrabın neden mozaik çini mihraptan farklı olduğu üzerinde de durulmuştur.

Comparison of Beyhekim Masjid Mosaic Tile Mihrab with Existing Wooden Mihrab

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 24/10/2022

Accepted: 08/12/2022

Published: 30/12/2022

Keywords:

Anatolian Seljuk,
Beyhekim,
Mosaic Tile,
Altar,
Restoration

There are many architectural structures built during the Anatolian Seljuk period in Konya. When it comes to the Anatolian Seljuk period, many works and features come to mind that will reflect the characteristics of the period. The mihrabs, which have rich craftsmanship made in the mosaic tile technique, are one of them. Beyhekim Masjid and Tomb is a structure built in this period and has a mosaic tile mihrab. However, the altar of Beyhekim Masjid and Tomb was kidnapped under the pretext of repair.

The kidnapped altar is currently on display at the German Museum of Islamic Works. The Museum of Islamic Monuments is located in the Pergamon Museum and is part of the Staatliche Museen. New restoration works were carried out as a result of the abduction of the mihrab in the Beyhekim masjid. With the restorations made, wooden mihrab was added instead of the missing mihrab. The added mihrab is in one piece. The mihrab in the Bergama Museum was built with mosaic tile technique and is in single tiles.

In terms of wooden altar design, the missing mosaic tile resembles the altar. However, their differences in terms of technique and workmanship are noticeable. Within the scope of the study, the decorative features of the altars, the materials used, their workmanship and design differences were compared. It was also emphasized why the wooden mihrab added with restoration is different from the mosaic tile mihrab.

Atıf/Citation:

Özçetin M. (2022), Beyhekim Mescidi Mozaik Çini Mihrabının Var Olan Ahşap Mihrap İle Karşılaştırılması, 2, 36-52.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Mimari eserler buldukları dönemin özelliklerini yansıtmada konusunda önemli bir yere sahiptir. Kültürel miras açısından önemli bir yere sahip olan Konya’da Anadolu Selçuklu döneminde yapılmış birçok mimari eser mevcuttur(Baysal. A.F., Sayın, 2019). Bu eserler arasında Beyhekim Mescidi ve Türbesi de yer almaktadır. Mescit kelimesinin Arapça anlamına bakıldığında secde edilen yer olduğu bilinmektedir. Cami ve mescitler müslamanların ibadet edebileceği mekânlardır. Mescitler camilere göre daha küçük yapıdadır. Genel olarak üç bölümden oluştuğu bilinen mescitlerin ilk bölümü harim kısmıdır. İkinci bölümünde son cemaat yeri olarak bilinen methal vardır. Üçüncü bölümü ise minare bölümü oluşturmaktadır(Tuna, 2020).

Araştırmanın konusu olan Beyhekim Mescidi ise kare planlı bir yapıya sahip olup türbe bölümüne de sahiptir. Beyhekim Mescidi, Konya ili, Selçuklu ilçesi, Hamidiye mahallesinde bulunmaktadır. Türbe ve mescit bölümlerinden oluşan yapının kitabesi yoktur ve bu yüzden inşa zamanının ne zaman olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ancak türbe bölümünde Tabip Beyhekim yatmaktadır. Tabip Beyhekim’in yaşadığı zamanın bilinmesi ile mescidin XIII. yüzyılda yapıldığı anlaşılmaktadır. Beyhekim Mescidi XIII. yüzyılın ikinci yarısında asıl adı Ekmelüddin Müetted El Nacuvani olan Beyhekim tarafından yaptırılmıştır(Ebiri, 2021). Adında yer alan Nacuvani ise Nahçıvanlı olduğunu belirtmektedir. Beyhekim ya da Hekim Bey olarak anılmaktadır. Beyhekim “Tabiblerin Maliki” ve “Tabiblerin Sultanı” olarak anılmaktadır.

Beyhekim Mescidi ve Türbesi hakkında birçok araştırma yapılmıştır. Tezyini açıdan yapılan araştırmalara bakıldığında neredeyse hepsi kaçırılan mihrap hakkında bilgi vermiştir(Ertunç, 2020). Günümüzde yer alan ahşap mihrap ile ilgili olarak ise restorasyon ile eklendiği belirtilerek herhangi bir karşılaştırma yapılmamış veya tek olarak anlatılmamıştır. Beyhekim Mescidinin giriş kapısının sağ tarafında mescide bitişik olarak yer alan türbe bulunmaktadır. Türbenin girişinde sağ tarafta caminin üst kısmında bir mermer vardır. Mermerde “Evliyauallah’dan Bey Hekim Ekmelüddin Hz. - Ruhuna Fatıha ve Hz. Mevlana’nın Doktoru yazmaktadır.

Bu çalışmada Bergama Müzesinin İslami Eserler bölümünde bulunan Beyhekim Mescidi ve Türbesine ait mozaik çini mihrabın günümüzde Konya’da yer alan ahşap mihrap ile karşılaştırması yapılmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda ise tasarım, teknik, malzeme ve işçilik açısından benzerlik ve farklılıklarına ulaşmak amaçlanmıştır. Beyhekim Mescidi ve Türbesinin mihrabının kaçırıldığı gibi birçok eser veya mimari varlıklar da yurt dışına kaçırılmıştır. Araştırmada mimari varlıklarımızın kaçırılmasına yönelik neler yapılabileceği üzerinde de durulmuştur.

Bergama Müzesinde Bulunan Beyhekim Mescidi Mihrabının Var Olan Ahşap Mihrap İle Karşılaştırılması

Araştırmada elde edilen veriler doğrultusunda Beyhekim’in ve Beyhekim mescidi ve türbesinin genel özellikleri aktarılmıştır. Ayrıca Bergama müzesinde bulunan Beyhekim mescidi ve türbesine ait mozaik çini mihrabın var olan ahşap mihrap ile karşılaştırması yapılmıştır. Yapılan karşılaştırmada veriler mihrapların tasarımı, işçilikleri ve desen analizlerine bakılarak elde edilmiştir. Mescitte bulunan diğer süsleme detayı olan kubbe göbeğinin de desen analizi anlatılmıştır. Bu kapsamda;

Beyhekim mescidi ve türbesi Konya’da yer almaktadır. Selçuklu ilçesinde Hamidiye mahallesinde bulunan yapı, Alâeddin tepesinin batısında kalır ve Kazeruni türbesinin de çaprazında bulunur. Beyhekim Mescidi ve Türbesi kare planlı bir yapıya sahiptir ve üzeri tek kubbe ile örtülüdür. Harim bölümü ile son

cemaat bölümünden oluşmaktadır(Yaldız, 2018). Halen mescit olarak kullanılmakta olan yapının iç kısmında üç bölüm vardır. Girişinin sağ tarafında türbe bölümü, sol tarafında kadınlar mahfili bulunur. Harim kısmı ise bu bölümleri geçtikten sonra gelmektedir. Kadınlar mahfili olarak adlandırılan bölüm daha öncesinde türbedar odası olarak kullanılmaktaydı(Turan, 2018, s. 131).

Resim 1 Beyhekim Mescidi ve Türbesi Kuzey ve Doğu Cephesi Genel Görüntümü

Beyhekim Mescidinde cumhuriyet devrine kadar yapılan onarımların bilinmediği ve günümüze kadar birçok kez restore edildiği bilinmektedir. Restore eden kurumların başında ise ilk olarak Konya Müzesi gelmektedir. Ancak Konya Müzesi'nin 1964 yılında yaptığı restorasyon çalışmalarında aksaklık yaşadığı bilinmektedir. Bu sebeple bir sonraki yıl restorasyonu Vakıflar Genel Müdürlüğüne devretmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü devraldığı restorasyondan sonra bir kez daha 1989 yılına restorasyon çalışması yapmıştır(Arslan, 2017a, ss. 1629-1630).

Cumhuriyet dönemine kadar yapılan restorasyonların bilinmemesi kaçırılan mihrap hakkında net bilgiyi elde edemememizdeki en önemli sebeptir. Bazı kaynaklarda kaçırılan mozaik çini mihrap için restorasyon bahanesi ile parça parça alınarak götürüldüğü ve sonrasında yurt dışında birleştirildiği anlatılmıştır. Bazı kaynaklarda ise mihrabın parçalarının antikacıların eline geçtiği ve parçaların Avrupa müzelerine satıldığı söylenilmektedir. Ancak kesin bilgiye rastlanılmamaktadır.

Beyhekim mescidi ve türbesinin herhangi bir kitabesi yoktur. Bu yüzden tam olarak ne zaman yapıldığı ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Ancak banisi yani yaptıran kişisi mescide adını veren Beyhekim 'dir. Beyhekim'in yaşadığı dönemden kaynaklı olarak mescidin tarihi XIII. yüzyılın ikinci yarısı olarak geçmektedir. Bu dönem Anadolu Selçuklu dönemine denk gelmektedir. Beyhekim'in asıl adı Ekmelüddin Müetted El Nacuvani olarak geçmektedir(Ebiri, 2021, s. 89). Nacuvaniden de anlaşıldığı üzere Nahçıvanlı olan Beyhekim, Mevlana'nın ve ailesinin doktorudur. Beyhekim ya da Hekim Bey olarak anılmaktadır. Beyhekim "Tabiblerin Maliki" ve "Tabiblerin Sultanı" olarak da bilinmektedir.

Beyhekim mescidinin girişinde kapının sağ ve sol tarafında iki tane pencere vardır(Fotoğraf 1). Sol pencere kadınlar mahfili olarak ayrılan yerin penceresidir. Sağ pencere ise türbeye ait olan penceredir. Pencere kenarları mermer ile çevrelenmiştir. Sağ pencerenin üst kısmında "Evliyaullah'dan Bey Hekim Ekmelüddin Hz. Ruhuna Fatiha Mevlana'nın Doktoru" yazmaktadır. Buradan da anlaşıldığı üzere türbede Beyhekim yatmaktadır.

Beyhekim mescidi ve türbesi duvarlarının doğu cephesinde yani giriş bölümünde iki çeşit taş kullanılmakta olup üst kısmında tuğlalar alt kısma ise sıralı kesme taşlar yer almaktadır. Selçuklu dönemi yapılarının mimarisinin genel özellikleri arasında giriş cephelerinin diğer cephelere göre daha özenli tutulması vardır ve bu özellik Beyhekim mescidinde de görülmektedir. Mescidin diğer cepheleri ise moloz taş ile yapılmıştır(Arslan, 2017a).

Konya, Anadolu Selçuklu döneminin merkezi niteliğindedir. Bu sebeple bu dönemde birçok mimari yapı yapılmıştır ve süslemeleri de dönemin tezyini özelliklerine uygun şekilde aktarılmıştır. Aynı dönemde yapılan İnce Minareli Medrese, Karatay Medresesi gibi mimari yapıların da giriş bölümleri oldukça gösterişlidir. Giriş bölümünde yer alan tezyinat; cami, mescit ve medreselerde iç mekânda da uygulanmıştır. Beyhekim Mescidinin kaçırılan mihrabı da bunlardan bir tanesidir.

Mescit dikdörtgen plana sahip olmasından kaynaklı tek kubbe ile örtülüdür. Üçgen olarak birleşen kubbeye geçiş elemanı baklava biçimindedir ve malzeme olarak tuğla kullanılmıştır(Fotoğraf 2). Günümüzde üzeri metal kaplama olarak kapatılmıştır. Selçuklu döneminde yapılmış mescitlerin genel özelliklerine bakıldığında dikkat çeken özelliklerden birisi kubbelerin tek kubbeli olmasıdır. Ayrıca çoğunun önünde düz çatı veya tonoz vardır(Boran vd., t.y., s. 40).

Resim 2 Beyhekim Mescidi ve Türbesi Kubbeye Geçiş Elemanı

Mescidin harim kısmında mihrap, minber ve üst harim kısmı yer alır. Mihrap mozaik çini tekniğinde yapılmıştır(Fotoğraf 3). Ancak günümüzde yerinde mozaik çini mihrabın aynı özelliklerini taşıyan ahşap bir mihrap vardır. Minber sonradan eklenmiştir ve sanat değeri yoktur. Üst harim kısmında ise herhangi bir süsleme yer almamaktadır. Kubbenin ortasında yuvarlak olarak yapılmış mozaik çini bir tasarım vardır. Bu tasarım kubbenin göbeğinde yer almaktadır. Mescidin en önemli özelliği ise mihraptır.

Günümüze kadar birçok restorasyon geçiren mescitte şuanda ahşap bir mihrap yer almaktadır(Fotoğraf 4). Restorasyon ile eklenen bu mihrabın orijinali ise şuanda Almanya Berlin'dedir. Almanya İslami Eserler Müzesinde sergilenen mihrap mozaik çini tekniğinde yapılmıştır. İslami Eserler Müzesi, Bergama (Pergamon) Müzesinde bulunur ve bu Berlin Devlet Müzelerinin (Staatliche Museen) bir parçasıdır. Müzede yer alan mihrabın çevrimiçi olarak kaydı bulunmaktadır(*Beyhekim Mescidi ve Türbesi Kayıt Linki*, t.y.).

Resim 3 Beyhekim Mescidi ve Türbesi Mozaik Çini Mihrap

Kaynak: <http://www.smbdigital.de/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectId=1525437&viewType=detailView>

Resim 4 Beyhekim Mescidi ve Türbesi Ahşap Mihrap

Bergama müzesinde bulunan mihrap yerine ahşap bir mihrap yapılmıştır. Ahşap mihrap ise kaçırılan mihrabın reproduksiyonu şeklindedir. Ancak bazı bölümlerde farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıklar tasarımın aslını bozacak şekilde değildir. Ancak stilize edilerek yapılmış şekildedir.

Mozaik çini tekniği ile yapılan mihrap dikdörtgen bir nişe sahiptir ve tekli karolar halinde yapılmıştır. Mukarnası ise kasvaralıdır. Ayrıca firuze rengi, patlıcan moru, kiremit veya açık kahverengi renkleri kullanılarak elde edilmiştir. Mihrabın zemin rengi döneminin özelliğine uygun olarak turkuazdır yani firuze rengindedir. Ahşap mihrap ise mozaik çini mihrap ile aynı tasarım özelliklerini taşımaktadır. Tek parça halinde yapılan mihrap ahşap malzeme kullanılarak yapılmıştır. Renk özelliği olarak siyah renk yoğunluğundadır ve kiremit rengi kullanılmıştır. Zeminde ise ahşap görülmektedir.

Anadolu Selçuklu döneminde yapılmış olan mescidin mozaik çini mihrabı dört sıralı bordür şeklinde yapılmıştır. Dört sıralı bordür, bu dönemde yapılmış olan mihraplar arasında en çok kullanılan bordür çeşididir(Çok, t.y., s. 214). Birinci bordürde rumi motifi kullanılmıştır. Tepelik olarak yapılan bu bordürde iki iplik kullanılmıştır. İki mihrapta da aynı tasarım kullanılmıştır. Mozaik çini mihrabın zemini turkuazdır. Rumi renkleri ise patlıcan moru rengindedir(Fotoğraf 5). Ahşap mihrap siyah renk kullanılarak yapılmıştır(Fotoğraf 6).

Mozaik çini mihraba bakıldığında rumi formları ince işçilik kullanılarak düzgün formlarda yapılmıştır. Ahşap mihrap ise mozaik çini mihrabın aksine kalın ve formları bozuk olarak yapılmıştır. Bakıldığında aynı desen yapılmaya çalışılsa da ahşap mihrapta yer alan detay aynı olan tasarımı farklı

göstermiştir. Mozaik çini mihrapta rumi dalları bir alt bir üst şeklinde ilerlemiş ve bu sayede boyutlu bir görüntü oluşmuştur. Ancak ahşap mihrap düz siyah renkte ve kalınlık inceliğe dikkat edilmeyerek yapılmıştır.

Resim 5 Çini Mihrap Birinci Bordür Detayı

Resim 6 Ahşap Mihrap Birinci Bordür Detayı

İkinci bordür kısmında da rumi motifi kullanılmıştır. İki iplik tepeliklerden oluşan bordür, ilk bordüre göre daha büyük bir alana yapılmıştır ve daha detaylıdır. Rumi renkleri ilk bordürde olduğu gibi patlıcan moru olarak kullanılmıştır(Fotoğraf 7). Ahşap mihrap tamamen yapıldığı için siyah renk kullanılarak yapılmıştır(Fotoğraf 8). Mozaik çini mihrapta birinci ve ikinci bordür kısmı rumi renklerinde kullanılan patlıcan moru rengi ile kalın bir şerit çekilerek ayrılmıştır. Ahşap mihrapta tepeliklerin form bozuklukları dikkat çekmektedir.

Resim 7 Çini Mihrap İkinci Bordür Detayı

Resim 8 Ahşap Mihrap İkinci Bordür Detayı

Üçüncü bordür yazı kuşağının yer aldığı bordürdür. Yazı kuşağında Ayet-el Kürsi vardır. Makili yazı çeşidi ile yazılan bu yazı çeşidinde renkler mozaik çini mihrapta patlıcan moru rengindedir(Fotoğraf 9). Ahşap mihrapta ise siyahtır(Fotoğraf 10). İki tasarımda da yazı kuşağında boşluk kısımlarında aynı renk tepelikler kullanılarak boş alanlar doldurulmuştur. İki mihrapta da dördüncü bordüre bağlanan kısımda aynı renk kullanılarak yapılan şerit çizgisi vardır.

Yazı kuşağı alanında yer alan Ayet'el Kürsi'nin boşluk kısımlarında tepelik vardır. Tepelik motiflerinin ahşap mihrapta form bozuklukları gözle görülür derecede bellidir. Yazı kuşağının olduğu üçüncü bordürde köşe kısımlarında kalan boşluklarda sekiz köşeli geometrik desen kullanılmıştır. Ahşap mihrap ve mozaik mihrapta mihraba uygun olarak aynı renkler kullanılmıştır.

Resim 9 Çini Mihrap Üçüncü Bordür Detayı

Resim 10 Ahşap Mihrap Üçüncü Bordür Detayı

Dördüncü bordür iç kısma doğru girmektedir. Diğer bordürlerde olduğu gibi rumi olarak yapılmıştır. İki iplik rumilerin bulunduğu bu bordürde ikinci bir renk kullanılmıştır. Mozaik çini mihrapta kiremit renginde olan sencide rumiler vardır(Fotoğraf 11). Ahşap mihrapta da aynı tasarım kullanılarak kiremit rengi kullanılmıştır(Fotoğraf 12). Bu bordürde de rumi formları mozaik çini mihrapta oldukça ince işçilik ile yapılmışken ahşap mihrapta rumi formları kalın ve kısa bitecek şekilde yapılmıştır.

Resim 11 Çini Mihrap Dördüncü Bordür Detayı

Resim 12 Ahşap Mihrap Dördüncü Bordür Detayı

Bu bordürlerden sonra mihrabın alınlık olarak adlandırılan kısmı gelmektedir. Bu kısımda Selçuklu Sülüsü ile yazılmış Ankebut Suresinin 45. Ayeti vardır. Alınlıkta Ankebut suresinin altında rumi helezonları kullanılmıştır. Rumiler yazıdaki yerleşime göre yapılmıştır. Mozaik çini olarak yapılan mihrapta rumiler kiremit renginde yapılmıştır. Yazılar ise patlıcan moru kullanılarak yapılmıştır. Mozaik çini mihrapta yazı formları da rumi formları da olması gerektiği gibi ince işçilik ile yapılmıştır(Fotoğraf 13). Ahşap mihrapta ise gerek rumi formları gerekse yazı formları gözle görülür derecede bozuktur(Fotoğraf 14). Formlarının aynı yapılmasına dikkat edilmesine rağmen vav, sad gibi harflerde bu fark direkt olarak bellidir. Ahşap mihrapta harflerde yer alan form bozukluklarından kaynaklı bazı harfler birbirine değmektedir. Tek bir harfe bakarak bile bu bozukluğu görmek mümkündür.

Resim 13 Çini Mihrap Alınlık Detayı

Resim 14 Ahşap Mihrap Alınlık Detayı

Alınlık kısmından sonra mihrabın köşelik ve mukarnas detaylarına geçilmektedir. Köşelikler simetrik olarak tasarlanmıştır ve rumi motifleri kullanılmıştır. Mozaik çini mihrapta rumiler patlıcan moru kullanılarak bezenmiştir ve rumi zeminleri firuze renginde kullanılmıştır(Fotoğraf 15). Ahşap mihrapta renkler siyah olarak yapılmıştır ve zemin ahşap görüntüsündedir(Fotoğraf 16). Köşeliklerde rumilerde bulunan form bozukluklarının haricinde bir farklılık daha bellidir. Mihrapta simetri birleşim yerlerinde sekizgen bir tasarım yer almaktadır. Bu tasarımda mozaik çini mihrapta zemin rengini tamamlayacak şekilde kabalar kullanılmıştır. Ancak ahşap mihrapta bu karalar sadece sınırları belli edilecek şekilde yapılarak düz bırakılmıştır ve kabara yapılmamıştır. Mozaik çini mihrapta kabara kısmına geçişte de rumiler yer almaktadır. Ahşap mihraba bakıldığında ise neredeyse çizgi denilecek kadar ince bir çizim yapılmış ve rumi olması gereken yerler nokta olarak eklenmiştir.

Mihrabın mukarnasına bakıldığında ise mukarnasın altı sıradan oluştuğu görülmektedir. Mozaik çini mihrapta bu altı sırada her bir mukarnasın içi patlıcan moru renginde ve zemin rengi olan turkuaz renginde detaylarla kaplıdır. Bu detaylarda iç kısımlarda çeşitli geometrik motifler iki renkli olarak kullanılmıştır. Altı sıradan oluşan mukarnasın en alt sırasında dört yazı vardır ve sülüs yazı çeşidi ile yazılmıştır(Arslan, t.y., s. 1634). Mukarnasların her biri ayrı ayrı tasarlanmış ve ince işçilik ile

işlenmiştir. Ahşap mihrabın mukarnası ise boştur. Mihraplara bakıldığında net farkın mukarnalarda olduğu görülmektedir. Mozaik çini mihrapta yer alan mukarnas detaylarının ve motiflerinin hiçbirisi ahşapta kullanılmamıştır.

Resim 15 Çini Mihrap Köşelik ve Mukarnas Detayı

Resim 16 Ahşap Mihrap Köşelik ve Mukarnas Detayı

Mihrap nişinde mukarnasların alt kısımlarında geometrik bir tasarım kullanılmıştır. Mozaik çini mihrapta patlıcan moru renginin yanında kiremit rengine de yer verilmiştir(Fotoğraf 17). Geometrik geçmelerin bazı birleşim yerleri kiremit rengi ile doldurulmuştur. Bazı alanlarda ise geometrilerin iç kısımlarında beş kollu yıldız kullanılmıştır. İki mihrapta da geometrik geçmelerin dört köşesini çevreleyen tek sap olarak yapılmış rumi motifi kullanılmıştır(Fotoğraf 18). Bu rumiler ince küçük bir alana yapılmıştır. Ahşap mihrabın nişi ise tek renkte kullanılmıştır ve siyah renktedir(Fotoğraf 19). Çini mihrapta olduğu gibi kiremit rengi kullanılmamıştır ve geometrilerin iç kısımları boş bırakılmıştır.

Resim 17 Çini Mihrap Nişi

Resim 18 Çini Mihrap Niş Köşesi Detayı

Resim 19 Ahşap Mihrap Niş Detayı

bir tasarım görülmektedir. Sütunçelerin alt ve üst kısımlarında kare prizma formlar kullanılmıştır. Bu sütunçe başlıklarında sekiz kollu yıldızlar vardır. Mozaik çini mihrapta başlığın yan yüzeylerinde altı kollu yıldız kullanılmıştır(Fotoğraf 20). Kiremit, patlıcan moru ve turkuaz renklerine yer verilmiştir. Ahşap mihrapta ise tek renk siyah kullanılmıştır ve yan yüzeylerde herhangi bir tasarıma yer verilmemiştir(Fotoğraf 21).

Resim 20 Çini Mihrap Sütunçe Başlık Detayı

Resim 21 Ahşap Mihrap Sütunçe Başlık Detayı

Sütunçelerin gövdelerinde ise birbirini takip eden dendanlar kullanılmıştır. Mozaik çini mihrapta sadece patlıcan moru rengi ile devam eden dendanların zemini turkuaz renktedir(Fotoğraf 22). Ahşap mihrapta ise siyah renk tercih edilmiştir ve zemininde de ahşap gözükmektedir(Fotoğraf 23).

Resim 22 Çini Mihrap Sütunçe Gövde Detayı

Resim 23 Ahşap Mihrap Sütunçe Gövde Detayı

Mihrap süslemesinin haricinde kubbe göbeğinde de yuvarlık bir mozaik çini tasarımı yer almaktadır(Fotoğraf 24). Kubbe göbeği mihrapta olduğu gibi mozaik çini tekniğinde yapılmıştır. Patlıcan moru ve turkuaz renkleri kullanılarak yapılan göbekte beş kollu bir yıldız yer almaktadır. Beş kollu yıldızın orta kısmında “Allah” yazmaktadır. Yıldızın kollarında ise “Muhammed, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali” yazmaktadır. Yazılan yazı çeşidi ise çiçekli kufi olarak bilinmektedir(Baş, 2008, s. 21).

Resim 24 Beyhekim Mescidi ve Türbesine Ait Kubbe Göbeği

Yazıların etrafı fırûze rengi ile ince bir cetvel şeklinde çevrelenmiştir. Devamında rumi motifi yer almaktadır. Tepelik kullanılarak yapılan bu tasarımda iki farklı tepelik motifi kullanılmıştır ve yirmi yedide bir tasarım yapılmıştır. Kubbe göbeğinin bitişinde ise yine iç kısımda kullanıldığı gibi inci fırûze renkli cetvel yer almaktadır. Ancak bu kısımda bazı deformasyonlar vardır. Cetvelin üzerinde restorasyonda yapıldığı tahmin edilen çimento lekeleri görülmektedir. Ayrıca bazı kısımlarda da dökülmeler yer almaktadır.

Son olarak günümüzde Beyhekim mescidi ve türbesinde bulunan kapılar sonradan eklenen kapılardır. Kapı kanatlarının yerine orijinali ile aynı özellikleri taşıyan reproduksiyon kapılar eklenmiştir. Kapının orijinalleri ise Konya İnce Minare Taş ve Ahşap Eserleri Müzesi’nde sergilenmektedir(Fotoğraf 25). Kapı süslemesinde geometrik formlar kullanılmıştır ve ceviz ağacından yapılmıştır(Arslan, 2017b, s. 1632). Geometrik formların içerisinde rumi motifi kullanılmıştır. Beyhekim mescidi ve türbesine ait kapı kanatlarının yanında pencere kanatları da günümüzde İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler Müzesinde sergilenmektedir. (Fotoğraf 26).

Resim 25 Beyhekim Mescidi ve Türbesine Ait Kapı Kanatları

Resim 26 Beyhekim Mescidi ve Türbesine Ait Pencere Kanatları

Beyhekim mescidi ve türbesini önemli kılan özellik araştırmaya konu olan mozaik çini mihrabıdır. Günümüzdeki ahşap mihrabın yerinde daha önce mozaik çini bir mihrabın var olması ve şuanda yurt dışında sergileniyor olması mescide olan ilgiyi arttırmaktadır. Bazı kaynaklara göre mozaik çini mihrabın yerinde olmamasının birkaç sebebi vardır. Net bilgiye rastlanılmamasına rağmen çoğu mihrabın kaçırıldığını söylemektedir. Ulusal haber kanallarında bunu yapan kişinin Konya’da Alman Konsolosu olarak çalışan ve Selçuklu uzmanı olarak bilinen Dr. J. H. Löytved olduğunu belirtmektedir(Özet, 2003, s. 83).

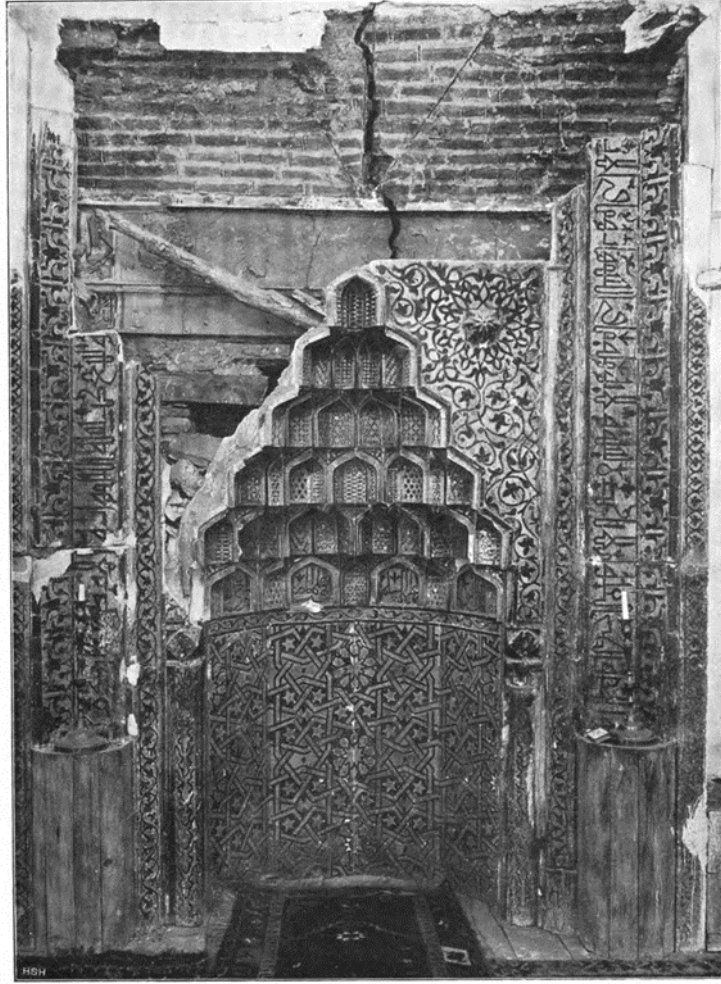
Löytved, 1907 yılında “Konia Inschriften Der Seldschukischen Bauten” adında Selçuklu mimarisi üzerine hazırlanmış bir kitap yayınlamıştır. Kitabın Berlin’de yayınlandığı bilinmektedir. Kitap içerisinde Alâeddin Köşkü, Alâeddin Cami, Sırçalı Medrese mihrabı ve Beyhekim Mescidi mihrabının da fotoğrafları vardır. Fotoğrafta mihrabın oldukça harap bir halde ve bir kısmının sökülmüş halde olduğu görülmektedir(Fotoğraf 27).

Beyhekim mescidine ait olan mihrabın kitabın 107. Sayfasında bir fotoğrafı bulunmaktadır(Löytved, 1907, s. 107). Bu fotoğraf ile birlikte onarım bahanesi ile kaçırılmasının olasılığı artmıştır. Yapılan veri araştırmalarında ulusal haber kanallarında konsolosun kaçırıldığına yönelik bilgilerin yer almasına rağmen yayınlarda bu bilgiden bahseden neredeyse bir yayın vardır. Diğer yayınlarda sadece kaçırıldığı ve şuada Almanya Berlin’de Bergama Müzesinde sergilendiği belirtilmiştir.

Kaçırılan mihrap şuanda Almanya İslami Eserler Müzesinde sergilenmektedir. İslami Eserler Müzesi, Bergama (Pergamon) Müzesinde bulunur ve Berlin Devlet Müzelerinin (Staatliche Museen) bir parçasıdır. Bu müzede bulunduğu dair bir kayıt linki mevcuttur(*Beyhekim Mescidi ve Türbesi Kayıt Linki*, t.y.). Müzeye ait kayıt linkine bakıldığında mozaik çini mihrabın tüm detaları net bir şekilde sayfada yer almaktadır.

Kaçırılan mihrabın Beyhekim mescidine ait olduğu bilinmesine rağmen mihrap hala geri alınamamıştır. Geri alınmasına yönelik yapılan çalışmaların halen devam ettiği bilinmektedir. Ancak olumlu bir sonuca ulaşılmamıştır. Geri alınması için yapılan görüşmelerde konunun siyasi bir boyutu olduğu ve iade ile ilgili olarak hukuki süreçte Almanların kendilerini haklı gördüğü bilinmektedir(Özet, 2003, s. 82). İslami Eserler Müzesinde Beyhekim Mescidi

haricinde sergilenen birçok eser vardır. Çömlek, sürahi, kase gibi birçok eser müzede sergilenmektedir. Sergilenen esere çevrimiçi olarak ulaşmak mümkündür.

Resim 27 Beyhekim Mescidi ve Türbesine Ait Parçaları Eksik Olan Mozaik Çini Mihrap **Kaynak:**
<https://archive.org/details/Konia/page/n12/mode/1up>

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, Anadolu Selçuklu döneminde yapılmış olan Beyhekim mescidi ve türbesine ait olan mozaik çini mihrap ve günümüzde bulunan ahşap mihrap incelenmiştir. İncelenen mihrapların tezyini özellikleri, kullanılan malzemeleri, işçilikleri karşılaştırılmış ve tasarım farklılıkları saptanmıştır. Beyhekim mescidi ve türbesine Bergama müzesinde bulunan ve Beyhekim mescidine ait olan mozaik çini mihrabın reproduksiyonu yapılmıştır. Ancak yapılan ahşap mihrapta tasarım aynı tutulmaya çalışılmasına rağmen bazı stilizasyonlar yapılmış ve formlarda ciddi oranda bozulmaların yaşandığı görülmüştür.

Ahşap mihrap, mozaik çini mihrabın kaçırılması ile sonradan eklenmiştir. Sonradan eklenen mihrabın restorasyon ile eklendiği bilinmektedir. Ancak restorasyon ile eklenilmesine rağmen formlarda bozukluklar mevcuttur. Mihrabın neden kaçırılan mihrap gibi mozaik çini değil de ahşap olarak yapıldığı, desenlerde stilizasyon yapmak yerine neden aynıısının yapılmadığı bilinmemektedir. Ancak Mozaik çini mihrap yerine yapılan ahşap mihrabın malzemesinin ahşap olmasının mescidin genel görüntüsüne uygun olarak bütünlüğü bozmamak için yapıldığı düşünülmektedir.

Mescidin girişinden itibaren sonradan eklenen kapı kanatları, sonradan eklenen minber, üst harim kısmı ahşap renkte tercih edilmiştir. Mescitteki bütünlüğü bozmamak ve uyumlu bir görüntü sağlamak için ahşap malzeme yapıldığı anlaşılmaktadır. Yapılan restorasyon çalışmalarının bilirkişiler tarafından yapılmaması, desen ve tasarım bilgisi olmayan kişilerin restorasyon ekiplerinde çalışması ve ellerine verilen restorasyonları kendi bildiklerine göre yapmaları olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu olumsuz sonuçlardan birisi de Beyhekim mescidinin mihrabıdır. Restorasyon yapan kişilerin formları kendilerine göre veya çizimi yapan kişiye göre yapmaları Anadolu Selçuklu döneminde yapılan mozaik çini mihraptaki ince işçiliği yakalayamamalarına sebep olmuştur.

Restorasyon çalışmalarında bilinçli olunması gerekmektedir. Yapılan restorasyonların bilirkişiler tarafından yapılması mimari varlıklarımızın korunması açısından önem teşkil etmektedir. Günümüzde yapılan çoğu restorasyon ihale sistemi kullanılarak yapılmaktadır. Yapılan restorasyonda kontrol eden kişilerin kabul gören projeye sadık kalmaları, herhangi bir eksik olmaksızın restorasyon tanımına uygun olarak yapılmalıdır. Yapılan kötü restorasyonların birçoğu restore edilen malzemelerin günümüzde bulunmuyor olmasından kaynaklı olarak yerine maliyeti düşük ürünler kullanmasından kaynaklı meydana gelmektedir.

Ayrıca toplum kültür miraslarımızın, mimari varlıklarımızın korunması ve kaçırılmasına yönelik olarak bilinçlendirilmelidir. Bilinçlenmeleri için gerek okullarda gerekse kurslarda mimari varlıklarımızın önemi hakkında bilgiler verilmelidir. Ayrıca bu bilinçlendirme için eğitimler alınmalıdır. Alınan eğitimlerle birlikte hem mimari ve kültürel varlıklar tanıtılmalı hem de nasıl korunması gerektiği üzerinde durulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ak, S. B. (2019). Anadolu Selçuklu Dönemi Çini Mihraplarında Kûfî Yazı [Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Aladağ, Z. (2013). Konya Anadolu Selçuklu Eserlerindeki Çini Mukarnas Tasarımları [Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Arslan, M. (2017). Anadolu'da Selçuklu Çağı Cami ve Mescit Mimarisi [Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Arslan, M. (2021). Konya'nın Günümüze Ulaşamayan Selçuklu Mescitleri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1-15. <https://doi.org/10.52642/susbed.898781>
- Arslanapa, O. (1989). Türk Sanatı (2. bs). Remzi Kitabevi.
- Asatekin, N. G. (2004). Kültür ve doğa varlıklarımız: Neyi, niçin, nasıl korumalıyız? T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Atalay, A. (2014). Konya'daki Yabancı Konsolosluklar ve Faaliyetleri. Konya'daki Yabancı Konsolosluklar ve Faaliyetleri, IV, 33.
- Avcı, M. (2021). İslam Sanat Eserleri Bağlamında Berlin İslam Eserleri Müzesinden Örnekler. İslami ilimler Araştırmaları Dergisi, 9, 98-117.
- Baş, T. (2008). Anadolu Selçuklu Dönemi Konya Mahalle Mescitlerinin Restorasyon Sorunları [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Baykara, T. (1985). Türkiye Selçuklu Devrinde Konya (1. bs). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Baysal, A. F., & Sayın, A. Z. (2019). Restorasyon Sonrası Kubbe-i Hadrâ Kalem İşleri Üzerine Bir Değerlendirme. İSTEM Dergisi, 33, 39-64. <https://doi.org/https://doi.org/10.31591/istem.550810>
- Beyhekim Mescidi ve Türbesi Kayıt Linki. (t.y.). Geliş tarihi 15 Ocak 2022, gönderen <http://www.smb-digital.de/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectId=1525437&viewType=detailView>
- Biol, İ., & Derman, Ç. (2017). Türk Tezyini Sanatlarında Motifler (13.). Kubbealtı Yayınevi.
- Boran, A., Aykaç, R., & Bayar, Ş. (t.y.). Selçuklu Başkenti Konya'da Dinî Mimarî. 40.
- Bozer, R. (2008). The Kundekari technique in Middle Age Anatolian Turkish woodwork art. Orijentalni Institut u Sarajevu, 57, 187-204.
- Böleken, Z. (2010). Anadolu Selçuklu Başkentinde Dini Mimaride Devşirme Malzeme Kullanımı [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Bulut, M. (2019). Selçuklu Çizgileri Anadolu Selçuklu Geometrik Kompozisyonları. İnkılab Yayınları.
- Bulut, M. (2020). Osmanlı Ahşap Kapı ve Pencere Kanatlarındaki Kompozisyonlar ve Altın Üçgenler. Sanat Tarihi Yıllığı, 29, 45-62. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusty/760874>
- Canby, S., Beyazıt, D., & Rugiadi, M. (2020). Seljups and Their Successors: Art, Culture and

History (C. 1). Edinburgh University Press.

Çelik, A. (2021). Anadolu Selçuklu Dönemi Alçı Çini Mihrapları [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Çok, B. (t.y.). Anadolu Selçuklu Dönemi (1071-1308) Çinili Mihrap Bordürlerinde Tezyinat. 5(8), 28.

Demir, M. (2014). Kur'an'da Ma'bed [Yüksek Lisans Tezi]. Harran Üniversitesi.

Denkalbant, A. (2004). Anadolu Selçuklu Kervansaray Mescitleri [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Doğan, N. Ş. (2013). Niğde'deki Türk Dönemi (13-15.Yüzyıl) yapılarında taç kapı-mihrap tasarımı ve bezeme ilişkisi. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 30(1), 26.

Doğan, Ş. (2016). Anadolu Selçuklu Dönemi Mimarisinde Kullanılan Seramik Yüzey Kaplamalarının Araştırılması, Günümüz Mimarisinde Yorum ve Uygulamaları [Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

Ebiri, G. (2021). Anadolu Selçuklu Çağı Mimarisinde Bir Yapı İle Bağlantılı Türbeler [Doktora Tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Erbay, M. (2018). Anadolu Selçuklu Dönemi Taş İşçiliği ve Dokuma Sanatı Arasındaki İlişki [Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi.

Ertunç, Ö. Çiğdem; "Anadolu Selçuklu Taç Kapılarında Kavsara Sistemleri", Lale Kültür Sanat Ve Medeniyet Dergisi, Ocak- Haziran 2020, S.74-83.

Erzincan, T. (2005). Mihrap. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi: C. 30. (1. bs, ss. 30-37). Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Dergisi.

İzgi, C. (1994). Ekmeleddin en-Nahcuvani. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi: C. 10. (1. bs, ss. 548-549). Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Dergisi.

Kahraman, G., Harmanbaşı, T., & Eryiğit, Z. (2020). Top Covering Development Of Konya Mosques In Anatolian Seljuk And Ottoman Period. Top Covering Development Of Konya Mosques In Anatolian Seljuk And Ottoman Period. International Congress of Architecture and Planning Space and Process In Architecture and Panning, Konya.

Lane, A. (1957). A Guide To The Collection of Tiles (C. 1). Board Education.

Löytved, J. H. (1907). Konya: Inschriften der Seldschukischen Bauten. Chicago University.

Marangoz, E. B. (2019). Konya Ve Merkez İlçelerindeki (Karatay, Meram, Selçuklu) Anadolu Selçuklu Dönemi Sütun Ve Sütunçe Başlıkları [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Mescit. (2021). İçinde Vikipedi. <https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Mescit&oldid=26094370>

Mihrabı Çalınan; Beyhekim Camii. (t.y.). Geliş tarihi 28 Kasım 2021, gönderen <https://www.memleket.com.tr/mihrabi-calinan-beyhekim-camii-1044278h.htm>

Okçuoğlu, T. (1995). Anadolu Selçuklu Mescitlerinde Kubbeye Geçiş Alanını Değerlendirilmesi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

- Önge, Y. (1968). Konya’da Beyhekim Mescidi. *Önasya Dergisi*, 3(29), 10.
- Özcan, A. R. (Ed.). (2015). *Hat ve Tezhip Sanatı* (3. bs). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özdemir, F. (2013). *Mihraplarda Kullanılan Yazılar ve Çözümlemeleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Özet, M. A. (Ed.). (2003). *Yitik miras’ın dönüş öyküsü: Değişik yollarla yurtdışında çıkarılan, iadesi sağlanan ve halen yurtdışında bulunup iadesi çalışmaları sürdürülen kültür varlıklarımız. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayını* [u.a.].
- Özgan, S. Y., & Özkar, M. (2017). A Thirteenth-Century Dodecahedron in Central Anatolia: Geometric Patterns and Polyhedral Geometry. *Nexus Network Journal*, 19(2), 455-471. <https://doi.org/10.1007/s00004-017-0341-0>
- Özkeçeci, İ., & Özkeçeci, Ş. B. (2014). *Türk Sanatında Tezhip* (1. bs). Yazıgen Yayınevi.
- Özkul, K. (2020). Anadolu Selçuklu Dönemi Mimari Yapılarında Turkuaz. 291-318.
- Öztürk Bütow, N. (2020). Jan Vormann’ın Mozaik Sanatı. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 26(691-701). <https://doi.org/10.32547/ataunigsed.778263>
- Öztürk, N. (2008). Anadolu’da Selçuklu Sanatı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(24), 439-472.
- Sağiroğlu Arslan, A. (2011). *Anadolu Türk Mimarisinde Cami ve Mescitlerde Pencere Açıklıklarının Gelişimi (İç Anadolu Bölgesi Ölçeğinde 12-20. Yy.)* [Doktora Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Schneider, G. (1980). *Geometrische Bauornamente Der Seldschuken Nı Kleinasien*. Wiesbaden: Reichert.
- Serdar Ceylan. (2015). *Beyhekim Ekmeleddin En-Nahcuvani*. *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar*, 15(6), 84-87.
- Şanlı, S. (2015). *Anadolu Selçuklu Dönemi Çini Mihrapları ve Seramik Yüzeyle Yorumlanması* [Yüksek Lisans Tezi]. İnönü.
- Şimşir, Z. (1990). *Konya Selçuklu Medreseleri Çinilerinde Kullanılan Motifler* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Tuna, R. (2020). *Anadolu Selçuklu Dönemi Mahalle Mescitlerinin Konfor Analizi: Konya Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Konya Teknik Üniversitesi.
- Turan, Ş. N. (2018). *Türk Mimarisinde Kullanılan Kubbeye Geçiş Elemanları; 13. Yy. Anadolu Selçuklu Dönemi Konya Mahalle Mescitleri Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Yaldız, E. (2018). *Konya’daki XIII. Yy Minareli Mahalle Mescitleri*. *International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(24), 1859-1871. <https://doi.org/10.26450/jshsr.562>
- Yasa, A. A. (2016). *Anadolu Selçuklu Ve Beylikler Dönemi Konya Yapılarında Malzeme Kullanımı Ve Yapım Teknikleri*. *Vakıflar Dergisi*, 34.
- Yetkin, Ş. (1971). *Anadolu’da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Yılmaz, E., & Şimşek, R. (2019). Tezhip ve Tezhip’te Kullanılan Motif ve Teknikler. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), 592-604.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bitlissos/issue/51576/636301>

“Beyhekim Mescidi ve Türbesi Kayıt Linki”. Erişim 15 Ocak 2022. <http://www.smb-digital.de/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectId=1525437&viewType=detailView>

“Mescit”. *Vikipedi*, 28 Ağustos 2021.

<https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Mescit&oldid=26094370>

“Mihrabı Çalınan; Beyhekim Camii”. Erişim 28 Kasım 2021. <https://www.memleket.com.tr/mihrabi-calinan-beyhekim-camii-1044278h.htm>